

Sujuvasti Darwinista

■ ANTO LEIKOLA

Janet Browne: *Darwinin Lajien synty*. Suom. Riitta Virkkunen. Ajatus Kirjat 2009.

Siitä laajasta Darwin-tuotannosta, jonka evoluutioteorian kansainvälinen juhlavuosi on synnyttänyt, on meillekin singahtanut eräitä lastuja: mestarin matkakirja on vihdoinkin saatu suomeksi, *Lajien synnystä* on tullut uusi suomennos, *Tunteiden ilmaiset* on tulossa vielä tämän vuoden aikana, ja jopa *Ihmisen polveutuminen* on luvassa ensi vuonna. Myös kotimaisia kokoomateoksia on ilmaantunut markkinoille, eikä kukaan voisi enää väittää, että evoluutioteoriasta ja sen isästä ei saisi tietoa suomen kielellä.

Joukkoa täydentämään on ilmestynyt Harvardin yliopiston tieteenhistorian professorin, aikaisemmin Lontoon University Collegessa opettaneen Janet Brownen alkuaan vuonna 2006 ilmestynyt *Darwin's Origin of Species*, joka suomennoksessa on saanut täsmällisen ja oikean mutta toisaalta hieman tulkinnanvaraisen nimen *Darwinin Lajien synty*. Edellisestä suomenkielisestä Darwin-kirjasta onkin kulunut jo lähes neljä vuosikymmentä, ja sitä edellisestä yli vuosisata.

Kun sanon kirjan nimeä tulkinnanvaraiseksi, tarkoitan sitä, että Brownen teoksessa kerrotaan paljon muustakin kuin *Lajien synnystä*. Se on kuvaus Darwinin elämästä ja työstä sekä vihdoinkin hänen jättämästään henkisestä perinnöstä, mutta myös 1900-luvun genetiikasta ja evoluutiotutkimuksesta sekä niiden herättämistä keskuste-

luista. Itse Darwinin kirjaa selostetaan hämmästyttävän vähän, kriittisestä analyysistä puhumattakaan. Kuitenkin kysymyksessä on yksi tekijän kolmesta Darwin-kirjasta, joista *Voyaging* ilmestyi vuonna 1995 ja *The Power of Place* vuonna 2002. Kun en ole näihin tutustunut, en tiedä, toistavatko ne toisiaan vai tuovatko aiheeseen uusia aspekteja.

Janet Brownen eittämättömänä ansiona on hänen sujuva kynänsä. Hän saa aiheensa elämään selaisissakin kohdissa, missä kankeampi kirjailija sortuisi pitkäpiimäisyyteen, niin kuin luonnontieteissä väistämättä – muiden kuin luonnontutkijoiden mielestä – helposti käy. Kun Browne kuvaa Darwinin siimajalkaisia koskevia tutkimuksia, hän toteaa: ”Itsekin jo melkein siimajalkaiseksi muuttuneena hän istua kyykötöi työhuoneessaan kirjoittaen kirjoittamassa ja teki pakkomielleisesti kokeita puutarhassaan. Hän ei millään tahtonut lähteä kotia.” Helposti näemme edessämme kumaran, kaljupäisen ja valkopartaisen ukon kyyristyneenä työpöytänsä ääreen tai puuhaamassa ”pakkomielleisesti” puutarhassaan – kenties noiden salaperäisten siimajalkaisten parissa.

Itse asiassa parraton ja vasta vähitellen kaljuuntuva nelikympinen Darwin ei muistuttanut vähimmäissäkään määrin siimajalkaisia, joista Browne ei edes kerro, mitä ne ovat. Ei niitä ainakaan puutarhassa tutkittu, sillä ne ovat merissä eläviä paikoilleen kiinnittyneitä äyriäisiä – jokainen meidänkin merialueidemme rantakallioilla liikkunut on nähnyt niitä, pieniä kraatterimaisia merirokkoja. Puutarhassaan Darwin teki kokeita kasvien pölytyksestä ja niiden liikkeistä, mutta arvoitukseksi

jää, miksi tämä olisi ollut jotenkin pakkomielleistä. Ja jos hän ei liikkunut paljonkaan pois kodistaan, mihin hän olisi lähtenyt – paitsi toisinaan Lontooseen ja vuosittain johonkin Englannin rannikon kylppipaikkaan? Tuonnempana lisäksi kerrotaan, että Darwinilla oli tapana tehdä vaimonsa Emman kanssa kävelyretkiä heidän taloan Down Housea ympäröivälle maaseudulle!

Tällaiset reippaat heittelyt tekevät Janet Brownen kirjan epäilemättä hyvin luettavaksi, mutta myös epätasmalliseksi. Kerrottaessa Darwinin isoisän Erasmus Darwinin ja ranskalaisen Jean-Baptiste Lamarckin teorioista selitetään, että he olivat 1820-luvulla maanneet haudassa jo kymmeniä vuosia, vaikka itse asiassa Lamarck oli elossa vuoteen 1829 asti, kuten kirjassa toisaalla käy ilmi. Kun Charles Lyell ja Joseph Hooker julkistivat Darwinin ja Alfred Wallacen luonnostelumat evoluutiokirjoitukset Lontoon Linnean Societyn kokouksessa 1.7.1858, julkistettiin samalla myös osa Darwinin jo aikaisemmin yhdysvaltalaiselle Asa Graylle lähettämästä kirjeestä, josta selvästi kävi ilmi hänen prioriteettinsa uuteen teoriaan; tätä Browne ei mainitse lainkaan.

Gregor Mendelin kerrotaan toimineen koko ikänsä pastoriina luostarissa Brnossa ja julkaiseen perinnöllisyyskokeensa paikallisessa luonnonhistoriallisessa lehdessä vuonna 1865. Todellisuudessa Mendel oli normaali luostariveli, sittemmin luostarin johtaja, ja vaikka hän esitelmöi kokeistaan vuonna 1865, hän julkaisi ne vasta vuonna 1866. Ja tanskalainen Wilhelm Johannsen loi ”geenin” käsitteen vuonna 1909 eikä vuonna 1911. Merkillinen on Brownen

väite, että ns. synteettinen evoluutioteoria olisi muotoutunut juuri sopivasti Chicagossa vuonna 1959 järjestettyjä ”Lajien synnyn” satavuotisjuhliä varten. Eiköhän noita satavuotisjuhliä vietetty muualakin kuin Chicagossa – ja lisäksi synteettinen teoria oli muotoutunut jo 1940-luvun alkupuolella, niin että vuosijuhlaan oli melkoisesti aikaa jäljellä! Tällaiset huolimattomuudet vaikuttavat pieniltä, mutta ne saavat miettimään, mitä kaikkia muita pikkuvirheitä kirjasta voisi löytyä.

Siellä täällä Janet Browne tuntuu itse ottavan kantaa Darwinin kirjaan. Hän toteaa kuin moittien, että Darwin ei sanallakaan maininnut, mitä evoluutioteorialla oli sanottavanaan ihmisistä, ja samoin hän väisti keskustelun Jumalan läsnäolosta luonnossa. Toisaalta Browne kyllä muistuttaa, että Darwinin kirjan loppuluvussa mainitaan ihmisen alkuperän ja hänen historiansa saavan paljon valaistusta. Olisiko Darwinin pitänyt tässä julistaa, että toistakymmentä vuotta myöhemmin hän julkaisee ihmisen biologisesta historiasta ja hänen sukulaisuudestaan muihin eläimiin vielä kaksikin huomattavaa kirjaa? Voidaan myös kysyä, miksi Darwinin olisi pitänyt kirjassaan vielä pohtia Jumalaakin, kun kysymyksessä oli nimenomaan luonnontieteellinen kirja. Ja teoksensa lopulla Browne suurin piirtein niputtaa yhteen darwinistit, geneetikot, kraniologit ja rotubiologit, ei sentään kuitenkaan kreationisteja, jotka saavat häneltä kuulla kunniansa. Mutta kun Browne huomauttaa, että ”ihmisen ja apinan sukulaisuutta koskevien näkemysten välillä valitsee ikuinen jännite”, jää ihmettelemään, mitä hän tarkoittaa. Sitäkö,

että ihmisten ja apinoiden välisessä sukulaisuudessa olisi vielä jotakin epäselvää? Yksityiskohtia koskevia avoimia kysymyksiä on ja tulee olemaankin vielä toki runsaasti.

Jos Janet Brownen kirja on vetävästi kirjoitettu mutta paikoin poukkoileva ja huolimatonkin, samaa voidaan sanoa suomennoksesta. Jo ensimmäisessä luvussa kerrotaan Darwinin ja Wedgwoodin lähipiirin jäsenten olleen ”koulutettuja kiertäviä pastoreita”, kun kysymyksessä olivat pätevät paikalliset pappismiehet. Näille jäi aikaa ”luonnonhistorian tai urheilun harrastamiseen”, vaikka kysymyksessä oli metsästys eikä mikä hyvänsä urheilu. Darwinin äidinisän keraamikko Josiah Wedgwoodin yhteydessä mainitaan hänen ”kuuluisa orjuudenvastainen kunniamerkkinsä”, jolla ilmeisesti tarkoitetaan hänen teettämänsä mitalia tai medaljonkia. Josiah Wedgwood nuoremasta on parissakin kohdassa tehty Charles Darwinin setä, vaikka hän tietävästi oli Charlesin eno – englannin ”uncle” ei tunne tätä eroa, mutta suomentajan pitäisi se tuntea. William Darwin Foxia sanotaan ”serkkupojaksi”, vaikka hän oli Charlesia muutamaa vuotta vanhempi pikkuserku. Ja mehiläiset kävivät imemässä ”kukkain emästen pieniä mesipusseja” – mitä nuo ”emäkset” lienevätkään, kasvitieteessä on totuttu puhumaan mesitaskuista.

Oudoksi jää myös puhe ”perinnöllisyyden geneettisen perustan kartoittamisesta” – kenties kysymyksessä ovat geenikartat tai sitten geenien materiaallinen perusta? Myös voisi ihmetellä, miksi Lamarckin ranskankielinen teos vuodelta 1801 on annettu englanninkielisessä muodossa samoin

kuin Pierre Teilhard de Chardinin *Le phénomène humain*, joka sentään ilmestyi vuonna 1963 suomeksikin. Eikö oikeita termejä ja nimiä olisi löytänyt kirjastosta tai vaikka netistä?

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston oppihistorian professori (emeritus).